

МУҒАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 1-1 2020 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегинов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Аманжол АЯПОВ
Өсербай ӘЛЕЎОВ
Байрамбай ӨТЕМУРАТОВ
Қадирбай БЕКТУРДИЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Айдын СУЛТАНОВА
Норбек ТАЙЛАКОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкемлестіріушілер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириу
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрепинен 2007-
жылы 5-мартта дизимге алынды
№ОА-044-санлы гууалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хәм узликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шэрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыұматларға автор жууанкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Бурханов А.А. Лингвистические особенности русского просторечия	4
--	---

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Абдуллаев А.А. Халқ ўйинларидан фойдаланиш ўқувчиларни баркамол қилиб тарбиялаш йўллари	10
Вайсова Ё.М. Баркамол шахс тарбиясини ташкил этишда педагогик технологияларнинг ўрни	13
Ўтаев А.Й. Интеграцияли таълим имкониятлари	16
Ахмадалиев Б.С., Матмуродов А.К.Талабаларнинг технология фанларни ўқитилиши самарадорлигини ошириш йўллари	19
Абдурахманова Ж.Н. Инновацион тажриба майдони – “мактаб–лаборатория”нинг таълим тизимидаги ўрни	22
Кадинова Х.А. Бўлажак ўқитувчиларда халқ оғзаки ижоди асосида ўқувчиларни маънавий –ахлоқий тарбиялаш фаолияти ва касбий муҳим сифатлари	26
Абдиримова И.К. “Педагогик таълим инновацион кластери” - мақсадлар умумийлиги ва манфаатлар хусусийлиги ҳақида	31
Кошанова Н. М. Синф мураббийлари фаолияти самарадорлигини оширишда педагогик таълим кластерининг ўрни	35
Тилакова М.А., Эшманова Н.Н. Креативлик қобилиятини ривожлантириш механизмлари	42
Тоштемирова С.А. “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба-синов майдончаларида “иктидор” лойиҳасини шакллантириш механизмлари	46
Ходжамқулов У.Н. “Мактаб - лаборатория” инновацион тажриба майдончаси	53
Тоштемирова С.А. Таълим сифати самарадорлигини оширишда инновацион ғояларнинг аҳамияти	56
Умарова З.А. Педагогик жараёнда зиддиятларнинг олдини олиш ва ҳал қилиш имкониятлари	62
Мусурманов Р., Қодинова Х.А. Оилада фарзанд тарбияси муаммолари	66
Жуманова Ф.У. Ёшларда ватанпарварлик ҳисларини шакллантириш усуллари	68
Шернаев А.Ў. География дарсларида самарадорлигини оширишда хариталардан фойдаланишнинг аҳамияти	71
Эрназарова Г.О. Акмеологик ёндашув таълим жараёнини ривожлантириш сифатида	75
Якубова М.Ю. Умумтаълим мактаблари ўқувчиларида креативликини такомиллаштириш	78
Утаев А.Й., Бурханов А.А. Функция учителя на уроках русского языка в узбекской школе	81
Абдулахатов А.Р., Худойберганов. Ж.С., Қурбонова М.Э. Образовательный кластер - как ресурс инновационного развития региона	84
Исламова М.Ш. Место психологических услуг в личном развитии	89
Абдужалилова Ш.А. Трансформация принципов семейного воспитания	91

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙҲ, ФИЛОСОФИЯ

Шарипов М.Л. Ёшлар маънавиятини юксалтиришда Хусайн Воиз Кошифий ахлоқ фалсафасининг аҳамияти	94
Abdusamidov S .M. SHarq xalqlari ma'naviy hayotining yuksalishida so'fylik ta'limotining o'rni	98

Абдигалилова Ш.А., Кадирова Х.А., Кадирова А.А. Халқ педагогикасида миллий дунёкарашни шакллантириш	102
--	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Эшқорасев Қ.А., Норқулов А.Ғ., Наримбетова З.А. Математика фани тўғаракларини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича услубий тавсиялар	106
Солаева М.Н., Эшқорасев Қ.А., Сейтов А.Ж. Баъзи бир мисолларни ажойиб лимитлар ёрдамида ноанъанавий услублардан фойдаланиб ечиш усуллари	109
Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш (технологик таълим мисолида)	113
Radjabov B.SH., Matmurodov A.K., Abdullayev SH. A. Aniq emas integralni hisoblash usullari mavzusini o'qitishda klaster metodidan foydalanish	118

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Болиева Л.Ш. Мактабгача таълимда соғлом турмуш тарзини яратишда халқ ўйинлари ..	122
Шанасирова З.Ю. Мактабгача таълим мазмунини оширишда замонавий технологиялардан фойдаланишда кластер тизими	125
Каримжонов А., Жабборов О.М. Бошланғич синф ўқитувчиларининг компетентлик фаолиятини ривожлантиришнинг динамик тизими	128
Муталова Д.А. Мактабгача таълимда интерактив методлар – сифат ва кластер самарадорлик омили	131
Жабборов О.М., Ахмедова Н.Ш. Бошланғич таълим ислохотлари ва кластер методи	133

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Амонов А. Ўзбекистонда спорт машғаласи маросими уч босқичли оммавий спорт-соғломлаштириш ишлари тизимининг ижтимоий мотивацион асоси сифатида	138
Расулов З.П. Тренерга хос касбий тайёргарликни такомиллаштиришнинг назарий асослари	143
Абдулахатов А.Р., Очилов Э.О. Олий таълим муассасалари талабаларига курашнинг тарбиявий аҳамиятини ўргатиш йўллари	148
Маматкулов Р.С., Хамраева М.Т. Практическая подготовка и особенности его организаций в педагогических университетах	151
Ачилов Т.С., Жўрабоев М. М. Профессиональная подготовленность специалиста по физической культуре и спорту	156

АКМЕОЛОГИК ЁНДАШУВ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СИФАТИДА

Эрназарова Г.О.

ЧДПИ, п.ф.д.

Таянч сўзлар: акмеологик ёндашув, акмеологик муҳит, акмеологик режим, педагогининг акмеологик позицияси, ижодкорлик, ўз-ўзини ривожлантириш, ўз-ўзини бошқариш.

Ключевые слова: акмеологическое подход, акмеологическая среда, акмеологический режим, акмеологическая позиция педагога, творчество, саморазвития, самоуправления.

Key words: acmeological approach, acmeological environment, acmeological mode, acmeological role of the teacher, creativity, self-development, self-government.

Маълумки, педагогика ва фалсафа фанлари инсоннинг ижтимоий ривожланиши ҳақида барча таълим муассасаларининг бир бутун ижтимоий буюртмага асосланиши ҳақида маълумот беради. Таълим муассасаларининг мақсади шахсни ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган.

Инсоннинг шахс, индивид, фаолият субъекти сифатида шаклланишида муҳим ижобий ҳолатларни белгилаш мумкин:

- ёш авлоднинг жисмоний соғломлиги таъминланади;
- таълим орқали ҳар бир инсонга табиат, жамият, инсон ўртасидаги ўзаро алоқадорлик ҳақидаги билимлар берилади, ушбу билимларни амалиётда бутун умри давомида қўллаш кўникма ва малакалари шакллантирилади;
- тарбия орқали ёшларда ўз-ўзига, жамиятга, ўз юртига, меҳнатга, бошқа инсонларга бўлган муносабатлари, миллий ғоя ва мафкура, ифтихор туйғулари, комил инсон сифати шакллантирилади. Таълимда шахс менталитети, интеллект ва тафаккурини ривожлантириш билан долзарб таълим сифати муаммосини ечиш мумкин.

Бугунги кунда фалсафа, социология, психология, педагогикада шахсни ривожлантириш ва тарбия тизимини такомиллаштириш, таълим жараёнини ривожлантириш шакли, янги самарали ўқитиш методлари, шакл, воситалари ҳақида кўп фикр юритилмоқда. Бу ўринда педагоглар акмеологияга – инсонни ўз тараққиёти динамикасида, такомил ҳамда ҳаёт фаолиятининг турли босқичларида ўзидаги энг кучли қобилиятларини намоён қилишнинг комплекс масалаларини ўрганадиган фан тармоғи, сифатида эътибор қаратади.

Акмеология атамаси, эврилогия (П.Энгельмейер), эргонология (В.Мясищев), рефлексология (В.Бехтерев) каби соҳалар сингари илмий-амалий билимларга эга бўлиб, ўтган асрнинг 20-йилларида пайдо бўлган.

Акмеизм сифатида Н.Гумилев, С.Городецкий, А.Ахматова ва бошқаларнинг асарларида XX аср бошларида ижтимоий-маданий акмеология пайдо бўлган эди. Ижодий фаолият ёш даврлари қонуниятлари томонидан ва Ф.Гальтон ва В.Освальдоларнинг турли психобиологик омиллар маҳсулдорлиги билан боғлиқлигини ўрганишга оид табиий-илмий тадқиқотлари акмеологиянинг келиб чиқишига олиб келган.

Б.Г.Ананьевнинг фикрича, акмеологиянинг илмий асоси, инсоннинг ривожланишида индивид, шахс, индивидуаллик ва субъектнинг ҳаёт фаолияти ҳақидаги фанлар интеграциясидан ташкил топган.

Акмеологияда одам касбий фаолият ва ўз ҳаётини ўзи белгилаш, ўз-ўзини ривожлантириш ва ижодкорлик қобилияти, инсон ҳаёт фаолиятида субъект сифатида қараб чиқилади.

Ўз-ўзини ривожлантириш ва ўз-ўзини бошқариш асосида инсоннинг янги муваффақиятларга эришиш эҳтиёжи, такомиллашиш, фаол ҳаёт тарафдори бўлиш, эзгу фикрлаш ўз имкониятларига ишониш, ҳаёт мазмунини тушуниш ётади. Шахснинг ривожланиши унинг она бағри, мактабгача болалик даври, бошланғич синф, ўсмирлик ва ўспиринлик давридаги шарт-шароитлар билан узвий боғлиқ. Ушбу даврларда унинг саломатлиги қандай бўлиши, нималар у учун қадрли бўлиши, унинг хусусий баҳолаши, инсонларга ва меҳнатга муносабати, ҳатти-ҳаракатлари ва бошқалар унинг келажакда қандай сифатдаги касб эгаси бўлишини аниқлаб боради.

Ўрта маъсус, касб-хунар таълимида махсусдор ижтимоий-педагогик тизимда таълим берувчи ва таълим олувчининг яхлит ва муносиб ривожланишини таъминлаш мақсадида, касб-хунар таълимига акмеологик ёндашувни қўллаш асосида таълим сифатини ошириш мақсади қўйилди.

Илмий изланишнинг асосий объекти ўрта махсус, касб-хунар таълими акмеологияси инсонни яхлит ривожлантирувчи сиҳисобланади.

Инсоннинг илк ўспиринлик даврида яхлит ривожланишнинг интеграл сифат кўрсаткичлари сифатида касб-хунар коллежининг битирувчисини онтогенез ва социогенез жараёнлари ўзаро таъсир шарт-шароитлари ижтимоий етукликка эришишига олиб келади.

Акмеологик ёндашув эса қуйидагилардан ташкил топган:

- илк ўспиринлик давридаги коллеж ўқувчисининг борлиқ билан муносабати ва яхлит феномен сифатида ҳаққоний алоқаларини ўрганиш;
- ҳар бир ўқувчини ҳаётий чуққиларга эришишини мўлжаллашда, шахснинг ўзини шахсий сифатларни такомиллаштиришга, муваффақиятга, маданий ривожланиш етуклигига ва ўз-ўзини ривожлантириш жараёнидаги сифатлар, ўз-ўзини ривожлантириш, ўз-ўзини англаш асосида маънавий-ахлоқий сифатларга эришишга интилиши;
- яратувчилик, ижодкорлик фаолиятини ташкил этишда, қизиқарли ва махсусдор, ҳар бир ўқувчининг қобилиятини очиб берувчи ва унинг муваффақиятларини таъминловчи, ижтимоий тан олинис, ўз етуклигини ҳис этиш, ижодий гуруҳларда коммуникатив ҳамкорлик қила олишни ташкил этиш ва бошқалар.

Акмеологик ёндашувдан фойдаланиш:

- таълим олувчиларнинг соғлиғини мустаҳкамлаш ва сақлаш, касбни муваффақиятли эгаллашга эришиш, ижтимоий ва меҳнат фаолиятига тайёрланиш ривож, таълим ва тарбия масалаларини муваффақиятли ҳал этиш;
- қайта фикрлаш, ижодий тафаккур қилиш, таълим ички эҳтиёжга айланиши, барча субъектларда таълим тизимлаштирилган билиш мотивлари бўлиши, касб-хунар коллежини функционалликдан ривожланишга ўтишида таълим сифатининг ошиши имконини беради.

Ўрта махсус касб-хунар таълимида акмеологик ёндашувни самарали амалга ошириш, таълим жараёни иштирокчиларидан барча жараёнларни ўзаро алоқадорликда кўриб чиқишни талаб ётади. Шунингдек, муаммоларни кўриш ва уларни ўз вақтида ечишни; доимий ўз-ўзини такомиллаштиришдан тўхтамасликка эришиш имконини беради.

Акмеологик режимда ривожланаётган касб-хунар коллежи, инсоннинг яхлит маънавий ва маърифий баркамоллигини таъминлаш; битирувчининг касбий фаолиятга ва ҳаётга юқори тайёргарлик даражасини белгилайди. Замонавий таълим муҳити ўқувчи юқори чуққиларга эришиши, ўз-ўзини такомиллштириши, ривожлантириши мумкин бўлган, акмеологик муҳитни шакллантириш билан тўлдирилиши лозим.

Акмеологик ёндашувдан фойдаланишнинг асосий мақсади - мавжуд ҳар қандай қийинчилик ёки муаммолардан ўқувчининг ўзи мустақил равишда чиқиб кета олсин, унда ижодкорлик шундай ривожлансинки, ҳатто ўзи мустақил равишда якка тадбиркор сифатида фаолият юрита олсин.

Бунга эришиш учун таълим жараёнида акмеологик ёндашувдан фойдаланиш билан биргаликда, педагогик жамоада ижодкорлик ва муваффақиятга эришиш мотивида акмеологик муҳитни шакллантириш устида иш олиб борилиши лозим. Бунинг учун коллежда “Камолог” ёшлар ижтимоий ҳаракати ва бошқа ижтимоий ташкилотлар, психолог, гуруҳ мураббийси, ишлаб чиқариш устоси, махсус фан ўқитувчиси томонидан ижодий ишлар олиб борилиши, жумладан, натижалари ҳар семестр якунида умумий ўқувчилар ва ўқитувчилар жамоасида қўриб чиқилиб, фаоллар муносиб тақдирланиши кўзда тутилган тадбирлар (тўғарақлар, фестиваллар, конкурслар, мусобақалар, марафонлар, ўйинлар, тренинглар), махсус дастур натижалари доимий равишда ишлаб туриши лозим. Бунда ўқувчиларнинг ўз-ўзини бошқариш, лидерлик, ижодий фаолият, лойиҳалар устида ишлаш каби қобилиятлари шакллантириб борилиши мақсадга мувофиқ.

Бунда педагогнинг акмеологик позицияси муҳим ўрин тутди. Шу ўринда касб-хунар коллежи педагоглари ўртасида “Ўқитувчининг касбий мотивациясини ошириш, таълим жараёнини оптимallasштириш шarti” мавзусида лойиҳа эълон қилиниб, “Ахборотлар билан ишлашнинг замонавий усуллари”, “Замонавий педагогнинг инновацион компетентлиги: муаммолар ва уларни ечиш”, “Коллежда ва дарсида акмеологик муҳит” каби мавзуларда семинарлар, тренинг ва маслаҳатлар столи ташкил этилиб, амалга оширилди. Педагогларнинг очик дарслар, илмий изланишлари, “Портфолио”си, методик ғоялари атрофлича ўрганилиб таҳлил этилди.

Касб-хунар коллежлари педагогик жамоаси “Акмеологик ёндашув асосида таълим-тарбия жараёнини ривожлантириш орқали таълим сифатини ошириш” каби лойиҳалар устида иш олиб бориши тўғри йўл ҳисобланади.

Ушбу лойиҳанинг мақсади: Шахс эҳтиёжлари ва жамият талабларига мос равишда коллежнинг келгуси муваффақиятли фаолияти учун таълим-тарбия тизимини ташкил этиш ривожлантиришнинг умумий стратегиясини аниқлашдан иборат.

Педагогик жамоада ушбу лойиҳа асосида иш олиб борилиши мавжуд муаммоларни ечиш ва таълим сифатини оширишга олиб келади. Бугунги кунда яқин беш йилга мўлжалланган амалга ошириш режаси ишлаб чиқилган бўлиб, “Акмеологик ёндашув асосида коллеж педагогик жамоасини бошқариш” лойиҳаси асосида, акмеологик ёндашув талабини эътиборга олган ҳолда таълим-тарбияни ривожлантириш концепциясини тузиб, унга асосан иш олиб борилиши таълим сифатини ошириш имконини беради.

Адабиётлар:

1. Бодалев А.А. Акмеология и современные проблемы воспитания. // Акмеология. 2005. №1.
2. Джуроев Р.Х., Толипов Ў.К., Сафарова Р.Ғ, Тўракулов Х.О., Иноятова М.Э., Диванова М.С. Педагогик атамалар луғати, Тошкент, 2008 йил, -136 Б, 5-7-бетлар.
3. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования. // Акмеология. 2004. №3.

4. Полетаева Н.М. «Акмеологическая позиция – ядро здоровой личности педагога и школьника» // Акмеология. 2004. №4. с. 29-35.

5. Скуднова О.Ю. К духовному диалогу через образование. // Акмеология, №1, 2004. №3

РЕЗЮМЕ

Мақолада касб-хунар таълимида акмеологик ёндашувни самарали амалга ошириш масалалари, акмеологик ёндашувнинг таъликий тузилмаси ва ундан фойдаланишнинг аҳамияти, акмеологик ёндашув асосида касб-хунар коллежида таълим-тарбия жараёнини ривожлантириш, акмеологик ёндашув асосида ўқувчиларни касбий фаолиятга тайёрлашни такомиллаштириш масалалари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье отображено о задачи, значение применение акмеологического подхода и его организационное структуры, сущность применение акмеологического подхода и его организационной структуры, совершенствование подготовки учащихся к профессиональной деятельности по основы акмеологического подхода, развитие личности в обучение, развитие процесс обучения и воспитания в средно-специальное профессионального колледжа.

SUMMARY

In the article, introduction, tasks and value of acmeological approach and its organizational structures, an entity of acmeological approach and its organization structure, enhancement of training of students for professional activity on bases of acmeological approach, development of the personality in education, development of training activity and education in medium-special professional colleges are explained.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИ ЎҚУВЧИЛАРИДА КРЕАТИВЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Якубова М.Ю.

ТВЧДПИИ ўқитувчиси

Таянч сўзлар: креативлик, иктидорлилик, механизм, технология, индивид, миллий хунармандчилик, қобилият, тафаккур, мулоқот, инновацион, халқ таълими.

Ключевые слова: креативный, талант, механизм, технология, личность, народные промыслы, умения, мышление, общение, инновация, народное образование.

Key words: creativity, talent, mechanism, technology, personality, crafts, skills, thinking, communication, innovation, public education.

Юртимизда инновацион ва креатив фикрлайдиган замонавий кадрлар тайёрлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида, юксак маънавият эгалари этиб тарбиялаш, шу мақсадда таълим тизимини такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрель “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” тўғрисидаги ПФ-5712-сонли Фармони ва “Умумий ўрта, ўрта махсус ва касб-хунар таълими тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5313-сонли Қарорлари умумтаълим мактабларида ўқитиш самарадорлигини ошириш, жумладан, умумтаълим мактабларининг 8-9-синф ўқувчиларида халқ хунармандчилиги асосида ўқувчиларда креатив фикрлаш кўникмасини шакллантириш ва ривожлантиришнинг амалдаги методлари ва воситаларини такомиллаштиришни тақозо этади.

Умумтаълим мактабларида ўқитиш жараёнининг вазифаси таълим, тарбия ва ривожланиш бирлигини таъминлашни назарда тутати. Чунки, бугунги кунда таълим